

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Педагогічний інститут
Кафедра педагогіки імені Богдана Ступарика

МАТЕРІАЛИ

I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції

«ПЕДАГОГІЧНА ПЕРСОНАЛІСТИКА: ТЕОРІЯ, ІСТОРІЯ, ОСВІТНЯ ПРАКТИКА»,

присвяченій 160-річчю від дня народження С. Русової
(25 лютого 2016 р., м. Івано-Франківськ, Україна)

Івано-Франківськ, 2016

Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Педагогічна персоналістика: теорія, історія, освітня практика», присвяченій 160-річчю від дня народження С. Русової (25 лютого 2016 р., м. Івано-Франківськ, Україна) / за заг.ред.Т.К.Завгородньої. – Івано-Франківськ, 2016. – 256 с.

У збірнику публікуються матеріали I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Педагогічна персоналістика: теорія, історія, освітня практика», що містять нові теоретичні та практичні результати.

Відповідальність за достовірність поданої інформації несуть автори.

Льків М. ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ СОФІЇ РУСОВОЇ В ЧАСІ РЕФОРМ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ.....	217
Коваленко Л. «..ДЖЕРЕЛО НАЙПОТРІБНІШОГО НАУКОВОГО ЗНАННЯ ТА НАЙКРАЩА ДИСЦИПЛІНА РОЗУМУ» (ПРИРОДА ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ЗА ІДЕЯМИ СОФІЇ РУСОВОЇ).....	223
Коваленко О. СОФІЯ РУСОВА ПРО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ «НА НАЦІОНАЛЬНОМУ ГРУНТІ».....	227
Кошіль О. ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ І ЙОГО ВПЛИВ НА ОСОБИСТІТЬ У ПРАЦЯХ СОФІЇ РУСОВОЇ.....	231
Кузьма-Качур М. КРАЄЗНАВСТВО ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ С. РУСОВОЇ.....	235
Курліщук Н. ІДЕЇ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ У ТЕОРЕТИЧНІЙ СПАДЩИНІ СОФІЇ РУСОВОЇ.....	239
Огієнко Д. СОФІЯ РУСОВА ПРО ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	243
Січкара А. ВПРОВАДЖЕННЯ С.Ф.РУСОВОЮ ІДЕЙ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ В ПРОГРАМОВО-МЕТОДИЧНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОГО ДОШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ.....	247
Фестрига У., Салига Н. ОСОБИСТІТЬ ПЕДАГОГА-ВИХОВАТЕЛЯ У ТВОРЧОМУ ДОРОБКУ СОФІЇ РУСОВОЇ.....	251

організовувати різні види театру та ігри-драматизації. На думку Софії Русової, ці види роботи стимулюють творчу активність дітей дошкільного віку та розвивають їх мислення та уяву.

В основі всієї трудової підготовки дітей дошкільного віку потрібно використовувати активні, творчі методи пізнання, спрямовані на виявлення і повноцінний розвиток природних задатків дитини.

Таким чином, аналіз педагогічного доробку С. Русової свідчить про те, що в ньому значне місце відведено проблемі трудового виховання дітей дошкільного віку. Цінним внеском ученої-педагога є розробка змісту, форм та методів трудової діяльності дошкільників, визначення вимог до організації дитячої праці, розкриття педагогічних можливостей різних видів праці як засобу всебічного розвитку особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Русова Софія. Теорія і практика дошкільного виховання / С. Русова // Вибрані педагогічні твори: У 2 кн. Кн. 1 / За ред. Є.І. Коваленко; Упоряд., передм., прим. Є.І. Коваленко, І.М. Пінчук. – К. : Либідь, 1997. – С. 171-257.

2. Русова Софія. Нові методи дошкільного виховання / С. Русова // Вибрані педагогічні твори: У 2 кн. Кн. 1 / За ред. Є.І. Коваленко; Упоряд., передм., прим. Є.І. Коваленко, І.М. Пінчук. – К. : Либідь, 1997. – С. 162-171.

3. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2 ч. Ч II. / Аксьонова О.П., Аніщук А.М., Артемова Л.В. [та ін.]; наук. кер. О.Л. Кононко. – Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. – 452 с.

*Алла Січкач
(Київ, Україна)*

ВПРОВАДЖЕННЯ С. Ф. РУСОВОЮ ІДЕЙ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ В ПРОГРАМОВО-МЕТОДИЧНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОГО ДОШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

У період розвитку ідей діяльнісного підходу в умовах становлення національної системи освіти (1917-1919) першочерговим було питання реформування й розбудови системи дошкільної освіти відповідно до суспільно-політичних вимог, що склалися. Перед Департаментом позашкільної освіти і дошкільного виховання при Міністерстві народної освіти України нагальним стало питання створення українського національного дитячого садка. Над цією проблемою активно

працювала С. Русова. Залишаючись вірною своїм переконанням щодо діяльності як провідного засобу розвитку особистості, С. Русова у контексті вільного виховання, націоналізації та індивідуалізації розвинула ключові ідеї діяльнісного підходу, до яких зараховувала: 1) природну потребу дітей у діяльності; 2) самостійну свідому «переробку» знань дитиною; 3) виховання середовищем; 4) гру – найвищу форму природного розвитку дитини; 5) працю як методо-психологічний засіб засвоєння та вільного виявлення знань, природної творчості дитини; 6) ідею дієвої любові. У її працях «Дошкільне виховання» (1918) [6], «Регламент дитячих садків» (1918) [3], «Порадник діячам позашкільної освіти і дошкільного виховання» (1918) [2], «У дитячому садку» (1919) [5], з позицій діяльнісного підходу викладено зміст освітньо-виховної роботи з дітьми дошкільного віку, методичні рекомендації вихователям щодо його реалізації відповідно до концепції національного дитячого садка.

С. Русова, як і її сучасниці Н. Лубенець, К. Маєвська, М. Петерсен, була противником сталої програми дошкільного виховання, вважаючи інтерес дітей визначальним чинником змісту навчання. Однак, щоб уникнути розбіжностей із психологічними вимогами («давати усяку науку послідовно, відповідно до певного плану, ладу»), педагог вважала раціональним, щоб кожна керівниця дитячого садка або захоронки складала для себе орієнтовну програму на рік, «...ясно собі уявляла, що вона за той або другий місяць мусить дати дітям, в якому напрямку розворушити дитячу думку» [4, с. 20; 5, с. 188; 6, с. 119].

Зазначаючи в «Регламенті дитячих садків» (1918) [3], що програма дитячого садка – це «перший концентр усього концентричного плану школи», С. Русова наполягала на тому, щоб зміст навчання і виховання дітей дошкільного віку був зорієнтований на забезпечення підготовки дітей до шкільного навчання [3, арк. 2].

Окремі фрагменти Програми знань та методичні рекомендації щодо реалізації запропонованого змісту роботи з дітьми були свого часу викладені С. Русовою у статті «Націоналізація дошкільного виховання» (1912) [4] на сторінках педагогічного журналу «Світло» (1910-1914). В зазначеній публікації С. Русова наполягала на тому, щоб відмовитись від словесної подачі дітям «готових знань».

Педагог вважала за необхідне щоб увесь матеріал, передбачений для засвоєння, «перебував у дітей на очах, в їх руках, щоб вони пильно придивлялися, вбирали в себе враження, пахощі, кольори, деталі й зрозуміли життя природи навколо себе і спільне з нею життя людей» [4, с. 25].

Самостійно набутий досвід дітей в ході пізнавальної активності, на думку педагога, мав стати предметом обговорення під час бесід. С. Русова наголошувала на тому, що кожне окреме питання викликає не одну, а декілька бесід, а кожна бесіда вимагає «відповідних робіт і рухів» [4, с. 20]. Матеріалом для бесід, мали бути знання дітей отримані в процесі спостережень під час прогулянок, екскурсій, елементарних дослідів, експериментів. С. Русова рекомендувала вихователям доповнювати, розширювати знання дітей про природні явища читанням оповідань, розучуванням віршів, пісень, прислів'їв, загадок, народних ігор; створити умови, щоб свої враження від побаченого і почутого діти могли відобразити в малюнках, аплікації, вишиванках, поробках з глини, піску, природного матеріалу. Природний матеріал (зерна, насіння, жолуді, горіхи) для поробок діти мали самі знайти в природі [4, с. 20-26].

Вивчення орієнтовної Програми знань [1] С. Русової, представленої Ф. 2581 (оп.1, спр. 162) Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України свідчить про те, що цей документ розроблений з урахуванням пів року та ідей діяльнісного підходу до виховання дітей дошкільного віку. Навчальний матеріал систематизовано відповідно до календарних змін за чотирма розділами, а саме: «Бесіди з дітьми», «Гулянки і екскурсії», «Праці до тем, вільні і механічні», «Казки, вірші, оповідання» [1, арк. 53-54].

Повний варіант Програми знань, розподілених за сезонним принципом упродовж року, зміст різних видів діяльності дітей, спрямованих на їх засвоєння, та методичні рекомендації щодо організації педагогічного процесу С. Русова виклала у праці «У дитячому садку» (1919) [5]. Сталими залишилися погляди С. Русової стосовно організації навчання дітей, викладені в публікації «Націоналізація дошкільного виховання» (1912) [4]. Зокрема у праці «У дитячому садку» (1919) [5]

педагог зазначила, що навчання треба будувати так, щоб воно було завжди «наглядне й щоб розвивалося шляхом дитячої праці, дитячих виробів» [5, с. 186].

У Програмі враховані ідеї діяльності особистості як чинника її розвитку та саморозвитку, що були актуальними в теорії дошкільного виховання періоду Української Народної Республіки (1917-1919). Зроблено наголос на необхідності навчання і виховання в дитячому садку будувати на пошані до особистості дитини; створенні умов для можливостей її вільного самовиявлення; відмові від штучного насаджування інтересів і примусової діяльності; активізації навчально-пізнавальної діяльності, коли «жива самостійна думка дитини жваво біжить на зустріч новим враженням й пильно до усього прислухається й придивляється» [5, с. 198].

Особливого значення надавала С. Русова організації предметно-матеріального та педагогічного середовища в українському національному дитячому садку, як чиннику розвитку та саморозвитку дитини. Середовище з найкращого боку мало нагадувати дитині знайомі хатні обставини; збуджувати творчі сили дитини «національним матеріалом», найбільш поширеним у певній місцевості, гарною українською піснею, музикою та поезією; залучати до оволодіння національними ремеслами (вишивання, лозоплетіння, шовкопрядіння); сприяти розвитку рідної мови і в «творах словесних самих дітей», і в оповіданнях «керівниці». На її думку, все, що оточує дитину, мало бути зрозумілим, пробуджувати інтерес та бажання до пізнання, сприяти вільному розвитку всіх фізичних і духовних сил дитини, навчанню якомога краще самій «набиратися знань власними спостереженнями, увагою і добре направленою думкою, працюючи коло різноманітних речей» [5, с. 185-186, 6, с. 39].

Для діяльнісного ознайомлення старших дошкільників з природою С. Русова пропонувала залучати їх до праці в природному середовищі. У проекті офіційного документа «Регламент дитячих садків» (1918) [3], у працях «Дошкільне виховання» (1918) [6] та «Порадник діячам позашкільної освіти і дошкільного виховання» (1918) [2] С. Русова обстоювала те, щоб кожен захисток мав свій сад, город, де діти могли б самі скопати й обробити так звані «спробні грядки». Педагог вважала за доцільне надати можливість дітям самостійно вибирати матеріал для посіву;

здійснювати догляд за рослинами з урахуванням особливостей їх вирощування, спираючись на власні спостереження щодо потреби рослин у воді, світлі; відстежувати, які комахи наносять шкоду городнім рослинам тощо.

Аналіз орієнтовних програм і методичних рекомендацій для вихователів, підготовлених С. Русовою, свідчить про пошук педагогом шляхів реалізації ідей діяльнісного підходу в практиці дошкільного виховання. Особливістю програмово-методичних матеріалів С. Русової є те, що в них вирішення всіх освітніх проблем педагог розглядала крізь призму національного виховання, наближення дітей до джерел свого народу; реалізації вітчизняного й зарубіжного досвіду розбудови дошкільного виховання з урахуванням природного права дитини на розвиток і саморозвиток у діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Орієнтовна програма знань / ЦДАВОВ. – Ф.2581, оп.1, спр.162, арк. 53-54.
2. Порадник діячам позашкільної освіти і дошкільного виховання. – К., 1918. – Вип. 1. – 175 с.
3. Регламент дитячих садків / ЦДАВОВ – Ф. 2201, оп. 2, спр. 523, арк.. 1-2.
4. Русова С. Націоналізація дошкільного виховання / Софія Русова // Світло. – 1912. – Кн. 4. – С. 15-26.
5. Русова С. У дитячому садку / Софія Русова // Вибрані педагогічні твори. – К. : Освіта, 1996. – С. 185-202.
6. Русова С. Дошкільне виховання / Софія Русова // Вибрані педагогічні твори. – К. : Освіта, 1996. – С. 34-185.

Уляна Фестрига,

Наталія Салига

(Івано-Франківськ, Україна)

*«Бути гарним педагогом — це бути справжнім реформатором
майбутнього життя України, бути апостолом Правди і Науки...»*

Софія Русова

ОСОБИСТІТЬ ПЕДАГОГА-ВИХОВАТЕЛЯ У ТВОРЧОМУ ДОРОБКУ СОФІЇ РУСОВОЇ

Серед видатних українських педагогів кінця ХІХ – початку ХХ ст. особливе місце посідає Софія Федорівна Русова, якій в цьому році минає 160 років з дня народження (1856-1940). Діяльність і погляди мислительки довгий час з відомих